

УДК 371.113.1

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-3-256-264

Principles and functions for management style music-pedagogical collective in future teachers of music

Принципи та функції формування в майбутніх учителів музики стилю управління мистецько-педагогічним колективом

Lubov Ovchinnikova,
postgraduate student

Любов Овчиннікова,
аспірант

<https://orcid.org/0000-0001-5618-3131>
t.kremeshna@gmail.com

Sumy State Pedagogical University
the name of A. S. Makarenko
✉ 87 Romenskaya street,
Sumy, 40000

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
✉ вул. Роменська, 87, Суми,
Сумська обл., 40000

Original manuscript received September 17, 2018

Revised manuscript accepted November 22, 2018

ABSTRACT

The article describes the main principles and functions that underlie the process of forming the style of management by the artistic and pedagogical team for future music teachers: humanization and democratization, which involves addressing the personality of the student as a subject of learning, respecting him as a self-regulating and self-developing system; the principle of science, which implies resistance to the latest achievements of management science; the principle of continuity and the sequence of management actions is aimed at ensuring a qualitative growth of the student's personality; the principle of optimality and efficiency involves a qualitative implementation of the technology of forming the style of management of the artistic and pedagogical team of students, which leads to the achievement of the goal; the principle of dialogicity (polysubject), aimed at optimizing the communication of participants in the educational process; the principle of emotionality of the pedagogical process, which involves the creation of a positive emotional background in the classes, stimulates cognitive processes. The pedagogical functions which determine the content of the activity of forming the style of management by the artistic and pedagogical team of future music teachers are defined: goal-setting, which is connected with the definition of the priority of operational and tactical goals of collective activity, as well as methods and means of their achievement the function of psychological and pedagogical assistance is to prevent and be able to deal effectively with the conflict situations in the student's team, stress factors, problems of the personal and professional plan.

Key words: principles, function, management style, artistic and pedagogical staff, future music teachers.

Вступ. Діяльність мистецько-педагогічного колективу, як і будь-яка інша, вимагає ефективного управління, а відповідно, глибокого теоретичного осмислення, пошуку закономірностей цього процесу, врахування специфіки мистецько-педагогічних колективів, особливостей

зовнішнього середовища, а головне – соціальну орієнтованість, тобто необхідність узгодження інтересів зазначених колективів з інтересами, держави та інших суб'єктів суспільного життя. Від рівня управлінської компетенції керівників, їхнього вміння оперативно виявляти проблеми і приймати ефективні рішення залежить результативність роботи мистецько-педагогічного колективу.

Останні десятиріччя характеризуються зосередженням уваги дослідників на процесах розв'язання проблем, пов'язаних із менеджментом у закладах освіти. Так, питанням професійної й педагогічної освіти присвячені праці В. Бега, В. Бикова, О. Біди, А. Бойко, Г. Васяновича, П. Воловика, О. Глузмана, М. Гриньової, Н. Дем'яненко, Т. Десятова, В. Євтух, І. Зайченка, І. Зяюна, Л. Кондрашової, А. Кузьмінського, О. Матвієнко, Н. Ничкало, С. Нікітчиної, А. Нісімчука, М. Носко, Л. Онищук, Л. Пуховської, В. Радул, Г. Яворської та ін..

Управлінські аспекти діяльності суспільства, колективів і організацій висвітлені в роботах Є. Ануфрієва, О. Барбакова, О. Віханського, Е. Мейо, Г. Осипова, Т. Парсонса, Д. Робі, Ф. Тейлора, Ж. Тоценко, А. Файоля, Г. Шокіна та ін. У дисертаційних дослідженнях К. Вайсера, С. Євтушенка, В. Садової знайшли відображення економічні, психологічні та організаційні аспекти управління діяльністю мистецьких колективів.

Теоретичні основи менеджменту як специфічної професійної діяльності розглядалися як зарубіжними авторами (М. Альберт, С. Андерсон, М. Вудкок, В. Зігерт, К. О'Доннел, Г. Кунц, Ф. Хедоурі та ін.), так і вітчизняними дослідниками (Н. Погрібна, С. Резнік, Д. Гвішіані, В. Журавлев, Г. Попов, Л. Уманський, Р. Шакуров та ін.).

Питання освітнього менеджменту висвітлені в працях В. Бондаря, М. Гриньової, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікової, В. Зверева, Л. Карамушки, О. Коберника, Н. Коломінського, Ф. Корольова, Ю. Конаржевського, В. Крижка, В. Маслова, Є. Павлютенкова, В. Пекельної, Є. Прикова, С. Сисоєвої, О. Шпак та ін.).

Таким чином, дослідження процесу формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом у майбутніх учителів музики є актуальним, теоретично і практично важливим завданням.

Методи та методики дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс філософських, педагогічних і психологічних уявлень про сучасний світ та управлінську діяльність; соціокультурні та історичні підходи до організації освіти: онтологічний підхід, що відображає сучасну гуманістичну парадигму філософії освіти, педагогіки, психології та теорії управління; інтегративний підхід, що забезпечує дослідження феномену професійної компетентності та формування управлінської компетенції як цілісності, що відображає внутрішню єдність цих явищ: системність, структурність, стійкість; культурологічний, компетентнісний, аксіологічний підходи до формування управлінської компетентності.

Для вирішення поставлених завдань застосовувався комплекс методів дослідження: аналіз філософської, педагогічної, психологічної, методичної літератури з проблеми; вивчення та аналіз законодавчої, нормативної бази та програмної документації з питань управлінської компетентності керівників, кваліфікаційних характеристик; аналіз діяльності керівників.

Результати та дискусії. Формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом у майбутніх учителів музики знаходить своє вираження в педагогічних принципах, у яких закладені певні правила найбільш ефективного керівництва цим процесом.

В українському педагогічному словнику зазначається, що педагогічні принципи – це вагомі положення, які відображають загальні закономірності процесу навчання та виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів навчально-виховного впливу. Вони є узагальненою системою вимог, які охоплюють усі аспекти зазначеного процесу та відображають його результати [1]. Таким чином, під принципами у нашому дослідженні ми розуміємо *систему основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно вирішувати проблему формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом у майбутніх учителів музики.*

Розглянемо найбільш важливі дидактичні принципи, що є вихідними положеннями в розробленій нами методичній системі: *гуманізації та демократизації, науковості, неперервності та послідовності управлінських дій, оптимальності та ефективності, принцип діалогічності (полісуб'єктності), емоційності педагогічного процесу.*

Принцип гуманізації та демократизації. У нашому суспільстві все більшого авторитету набувають гуманістичні цінності, що відображено в управлінні педагогічними системами, його гуманізації: управлінський вплив поступається місцем співпраці, співтворчості, утвердженню суб'єкт-суб'єктних відносин.

Як відомо, термін “гуманізм” (лат. *humanus* – людяний) означає ставлення до людини як до найвищої цінності, захист права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей”. Наприкінці 80-х років ХХ століття науковий термін “гуманність” подається як принцип світогляду, в основі якого лежить переконання в безмежних можливостях особистості та її здатності до вдосконалення, до вимог власної волі та захисту громадянських прав. На початку 90-х років поняття “гуманність” розуміється як повага до людей і їхньої гідності, піклування про добробут. Т. Панфілова характеризує поняття гуманізму як “історично зумовлену систему поглядів, яка визнає людину самодостатньою цінністю, розглядає її як свідомий об'єкт своїх дій, розвиток якого за законами власної діяльності є необхідною умовою розвитку суспільства” [4]. Таким чином, у широкому розумінні під гуманізмом розуміють прагнення до людяності. А. Швейцер зазначає: “Під гуманністю, людяністю ми розуміємо справжнє добре ставлення людини

до свого ближнього. У цьому слові знайшло своє відображення наше прагнення бути добрими не тільки тому, що це передбачається етичною заповіддю, але й тому, що така поведінка відповідає нашій сутності...” [6].

Демократизація в освіті дозволила перейти від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва. Отже, реалізація цього принципу в контексті нашого дослідження передбачає звернення до людини, тобто до особистості студента як суб'єкта учіння; повагу до майбутнього вчителя музики як саморегульованої та саморозвиненої системи; співробітництво педагогів та студентів як суб'єктів учіння, за якого останні є повноправними учасниками освітнього процесу; розкріпачення особистості майбутнього педагога, розвиток його внутрішньої свободи й почуття власної гідності; колективний аналіз діяльності з формування стилю управління в майбутніх учителів музики й добір найоптимальніших умов її вдосконалення; розвиток управлінських можливостей і здібностей студента як особистості; визнання єдності індивідуального й колективного начал у навчанні.

Принцип науковості вимагає, щоб зміст освіти вищої школи відповідав досягненням науки у відповідній галузі знань. Студенти мають засвоювати достовірні, науково обґрунтовані факти, явища, процеси, розуміти сутність законів, особливості розвитку і становлення наукових відкриттів; володіти методами наукових досліджень; знайомитися з різними напрямками наукових пошуків у тій чи іншій галузі знань, перспективами розвитку наукових гіпотез. Необхідною умовою принципу науковості є формування пізнавальних інтересів у студентів, навчання їх володіти сучасними методами досліджень, систематично залучати до різних форм наукових пошуків, стимулювати інтерес до таких видів діяльності [3].

Щодо проблеми формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом, принцип науковості передбачає опору на найновіші досягнення науки управління. Так, наука пізнає об'єктивні закономірності процесів, що відбуваються в суспільстві, враховує реальний стан і конкретні можливості суб'єкта (об'єкта) управління. Реалізація принципу науковості в контексті управління значною мірою визначається наявністю достовірної та повної інформації про стан керованої педагогічної системи і навколишнього середовища. Додержання цього принципу дає змогу уникати проявів волюнтаризму і суб'єктивізму при прийнятті управлінських рішень.

Принцип неперервності і послідовності управлінських дій спрямований на забезпечення якісного зростання особистості студента, наступності змісту та методів навчання, виховання і розвитку. Цей принцип забезпечує створення єдиного освітнього простору, координацію дій елементів педагогічної системи. У процесі управління формується його механізм, вдосконалюється зміст професійної освіти, складається оптимальний обсяг навчального навантаження, визначаються вимоги до рівня професійної підготовки студентів.

Застосування *принципу оптимальності та ефективності* передбачає якісну реалізацію технології формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом у майбутніх учителів музики, яка призводить до досягнення поставленої мети. Він передбачає органічне поєднання постійного управлінського впливу на учасників експерименту з стимулюючими мотивами, що забезпечує професійну зацікавленість останніх у формуванні власного ефективного управлінського стилю. При цьому для спонукання до діяльності створюється певний психологічний клімат, що виявляється в сукупності умов, які сприяють продуктивній діяльності колективу, розвитку особистості в групі, формуванню досліджуваного феномену в майбутніх педагогів-музикантів.

Принцип діалогічності (полісуб'єктності) спрямований на оптимізацію спілкування учасників освітнього процесу. Будь-яка передача інформації є спілкуванням. Саме в ньому спілкуванні проявляється стиль управління керівника.

У процесі спілкування на заняттях реалізуються всі три його функції: інформаційно-комунікативна; регуляційно-комунікативна, пов'язана зі взаємним коригуванням дій під час спільної діяльності; афектно-комунікативна, що відноситься до емоційної сфері людини (за Б. Ломовим).

Поліфункціональне спілкування відбивається в багатьох класифікаціях його функцій. Для нас важливий поділ Н. Долгополової за критерієм "мета спілкування", що дозволяє виділити вісім функцій спілкування: контактна; інформаційна; спонукальна; координаційна; розуміння; емотивна; встановлення відносин (її мета – усвідомлення і фіксування свого місця в системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язках суспільства); надання впливу (мета якої – зміна стану поведінки особистісно-сміслових утворень партнера, в тому числі його намірів, установок, рішень, потреб, активності) [2].

Усі ці функції спілкування більш-менш успішно здійснюються в процесі навчання. З погляду нашого дослідження, перш за все, цікаві дві останні. Очевидна важливість сьомої функції – встановлення відносин у життєдіяльності людини і її саморозвиток. На практичних заняттях вона здійснюється через "маски-ролі", які студенти беруть на себе під час виконання ділових і рольових ігор, у результаті чого студент більш точно самовизначається, усвідомлює себе в цій спільноті. Важливу роль відіграють: оптико-кінетична система знаків, тобто жести, міміка, пантоміміка; пара- і екстралінгвістичні системи: інтонація, пауза; система організації простору і часу; система "контакту очима". Усе це має велике значення в підготовці студентів, впливає на формування стилю управління фахівця.

Принцип емоційності педагогічного процесу. Вплив емоцій на діяльність людини і, зокрема, на процес навчання загальновідомий. Так, створення на заняттях позитивного емоційного фону сприяє зняттю психологічних бар'єрів, активізує діяльність студентів і викладача, стимулює пізнавальні процеси. Позитивний емоційний фон створюється

завдяки безконфліктній взаємодії викладача зі студентами. Емоційність під час пояснення нового матеріалу, створення на заняттях сприятливого психологічного клімату, співпереживання тій чи іншій ролі студента, ситуації спілкування допомагає активізації пам'яті. Важливу роль у формуванні потрібного емоційного стану грають жести, міміка, пара- та екстралінгвістичні засоби спілкування.

Зміст діяльності з формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом у майбутніх учителів музики повинен визначатися виконанням низки *педагогічних функцій*. Як зазначається в довідковій літературі, функція (від лат. *functio* – “виконання, здійснення; службовий обов'язок”) – це відношення між елементами, в якому зміна в одному призводить до зміни в іншому [5]. Тобто, визначені нами педагогічні функції слугують інструментом для виконання діяльності з формування в майбутніх педагогів-музикантів досліджуваного утворення.

Ретроспективний аналіз дозволив визначити такі педагогічні функції, виконання яких сприятиме формуванню в студентів ефективного стилю управління мистецько-педагогічним колективом: *цілепокладання, навчальна, виховна, особистісного розвитку, дисциплінарна, психолого-педагогічної допомоги*.

Функція цілепокладання пов'язана з визначенням пріоритету оперативних і тактичних цілей колективної діяльності, а також методів і засобів їх досягнення. Реалізація цієї функції вимагає від експериментатора вміння враховувати особливості поточного моменту, здатності знаходити правильне й адекватне вирішення конкретного завдання. Нездатність педагога до виконання цієї функції приводить до дезорганізації діяльності студентського колективу. Оскільки функція цілепокладання полягає в плануванні та прогнозуванні колективної діяльності, найбільш ефективною вона буде тоді, коли спрямовуватиметься на вибір оптимальних рішень на основі прогностичної оцінки ситуації.

Основне значення *навчальної функції* полягає в засвоєнні майбутніми учителями музики системи наукових знань, умінь і навичок та здатності їх практичного застосування під час здійснення управлінської діяльності.

Так, наукові знання, необхідні для формування досліджуваного утворення в студентів, включають у себе факти, поняття, закони, закономірності, теорії, пов'язані зі здатністю майбутнього керівника здійснювати ефективне управління педагогічним колективом. Відповідно до навчальної функції вони (знання) повинні стати надбанням особистості, ввійти в структуру її досвіду. Найбільш повна реалізація цієї функції забезпечує повноту, систематичність і усвідомленість знань, їх міцність і дієвість. Це вимагає такої організації процесу навчання, щоб з його змісту не випадали елементи, важливі для розуміння основних ідей та істотних причинно-наслідкових зв'язків, а в загальній системі знань не утворювалися незаповнені порожнечі. Знання повинні особливим чином систематизуватися, набуваючи все більшої логічної підпорядкованості,

щоб нове знання витікало з раніше засвоєного і прокладало шлях до овоєнення наступного.

Кінцевим результатом реалізації навчальної функції є дієвість знань, що виражається у свідомому оперуванні ними, в здатності мобілізувати набуті знання для отримання нових, а також сформованість найважливіших умінь і навичок, необхідних для ефективного управління мистецько-педагогічним колективом.

Уміння спрямовується чітко усвідомлюваною метою, а в основі навички, тобто автоматизованої дії, лежить система зміцнених зв'язків. Уміння утворюються в результаті вправ, які варіюють умови навчальної діяльності та передбачають її поступове ускладнення. Для вироблення навичок необхідні багатократні вправи в одних і тих же умовах.

Слід зазначити, що здійснення навчальної функції нерозривно пов'язане з формуванням у майбутніх керівників навичок роботи з довідковою літературою, бібліографічним апаратом, організацією самостійної роботи, конспектування тощо, яке враховувалось при організації формувального експерименту.

Міжособистісні відносини в мистецько-педагогічному колективі, рівень їх розвитку та емоційне забарвлення є індикатором реалізації керівником *виховної функції*. Відомо, що найдієвішим засобом здійснення виховного впливу на підлеглих є сила особистого прикладу професійної компетентності керівника, стиль ведення справ, манера триматися і спілкуватися, культивування керівником загальної атмосфери в колективі тощо. Рішення виховних завдань вимагає створення адекватного соціально-психологічного середовища в організації, що передбачає дотримання двох основних вимог:

- принцип єдиної моралі: визнання і реальне дотримання керівником того, що соціальні, професійні та моральні норми в організації однакові для всіх – для керівників (і в особливості для нього самого) і підлеглих;
- принцип єдності слова і справи.

Саме тому роль зазначеної функції ми вбачаємо у формуванні в майбутніх управлінців професійно-особистісних якостей, необхідних для ефективного здійснення керівної діяльності, серед яких найбільш важливими є колективізм, максимальна задіяність кожного учасника експерименту в трудовому процесі, вміння створювати морально-психологічний клімат, заснований на діловому співробітництві, взаємодопомозі і взаємоповазі тощо.

Функція особистісного розвитку. Процес соціально-економічного, культурно-етичного, морального та етнічного розвитку людей і суспільства в цілому тісно пов'язаний з ростом інтелектуальної складової в різних сферах людської діяльності, і насамперед – в інтелектуально-професійній. Особливий вплив зростання інтелектуалізації професійної діяльності має на педагогічну сферу. Так, функція особистісного розвитку тісно пов'язана з орієнтацією студентів-майбутніх керівників на самовдосконалення індивідуальних професійно-особистісних

характеристик. В аспекті нашого дослідження йдеться, перш за все, про розвиток мотиваційної сфери, інтелектуальних, творчих, комунікативних, професійних здібностей студентів.

Сутність *дисциплінарної функції* визначається особливостями реалізації функції контролю по відношенню до навчання та поведінки студентів. Як і будь-яка інша форма контролю, дисциплінарна функція не обмежується лише констатацією факту та, у разі необхідності, вимушеним покаранням, а виконує загальне завдання ефективної організації освітнього процесу, його коригування та спрямування. Враховуючи одне з основних правил управління, яке полягає в тому, що "керівник зобов'язаний критикувати", потрібно розуміти, що критика має бути конструктивною. Так, вказуючи на помилки студента, зберігається гідність критикованого та відзначаються шляхи вдосконалення його роботи і поведінки.

Функція психолого-педагогічної допомоги полягає в запобіганні та вмінні оперативно розв'язувати конфліктні ситуації в студентському колективі, реагувати на стресові фактори, проблеми особистісного і професійного плану. Зазначена функція покликана впливати на результативність як колективної, так і індивідуальної діяльності учасників експерименту, підвищуючи їхній управлінський потенціал.

Висновки. Таким чином, нами визначено основоположні принципи, реалізація яких забезпечить ефективність формування стилю управління мистецько-педагогічним колективом у майбутніх учителів музики, а саме: гуманізації та демократизації, науковості, неперервності та послідовності управлінських дій, оптимальності та ефективності, діалогічності (полісуб'єктності), емоційності педагогічного процесу. Проведене дослідження не вичерпує всіх питань процесу формування у майбутніх учителів музики стилю управління мистецько-педагогічним колективом. Тож **перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження** полягають у вивченні педагогічних основ виховної діяльності майбутніх керівників; подальшого дослідження потребують педагогічні умови формування та розвитку комунікативних і діагностичних умінь майбутніх керівників мистецько-педагогічних колективів з використанням тренінгових технологій.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – С. 187.
2. Долгополова Н. В. Развитие коммуникативных умений студентов-менеджеров: дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Долгополова. – Оренбург, 1998. – 168 с.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – Київ : Саммит-Книга, Мойсеюк Н. Є., 2007. – 656 с.
4. Панфилова Т. В. Клонирование в свете концепции гуманизма / Т. В. Панфилова // Общественные науки и современность. – 2008. – № 1. – С. 173-176.
5. Ильичев Л. Ф. Философский энциклопедический словарь / Л. Ф. Ильичев. – Москва : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
6. Швейцер А. Культура и этика / Альберт Швейцер. – Москва : "Прогресс", 1973. – 343 с.

References

1. Goncharenko, S. (1997). *Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
2. Dolgopolova, N. *Razvitiye kommunikativnykh umeniy studentov-menedzherov* [The development of communication skills of students-managers. Cand. Diss.]. Orenburg, 1998. 168 p.
3. Moiseyuk, N. (2007). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv : Summit Book, Moiseyuk N. E. [in Ukrainian].
4. Panfilova, T. (2008). *Klonirovaniye v svete kontseptsii gumanizma* [Cloning in the light of the concept of humanism], *Social Sciences and Modernity*, 1, 173–176 [in Russian].
5. Ilyichev L. (1983). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow : Soviet Encyclopedia [in Russian].
6. Schweizer A. *Kul'tura i etika* [Culture and Ethics]. Moscow : Progress [in Russian].

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються основні принципи та функції, які покладені в основу формування у майбутніх учителів музики стилю управління мистецько-педагогічним колективом, гуманізації та демократизації, що передбачає звернення до студента як суб'єкта учіння, повагу до нього як саморегульованої та саморозвивальної системи; принцип науковості, що передбачає опору на найновіші досягнення в управлінні; принцип неперервності і послідовності управлінських дій, спрямований на забезпечення якісного зростання особистості студента; принцип оптимальності та ефективності передбачає якісну реалізацію технології формування у студентів стилю управління мистецько-педагогічним колективом, що призводить до досягнення поставленої мети; принцип діалогічності (полісуб'єктності), спрямований на оптимізацію спілкування учасників освітнього процесу; принцип емоційності педагогічного процесу, що передбачає створення на заняттях позитивного емоційного фону, стимулює пізнавальні процеси. Педагогічними функціями, які визначають зміст діяльності з формування у майбутніх учителів музики стилю управління мистецько-педагогічним колективом визначено: цілепокладання, яке пов'язане з визначенням пріоритету оперативних і тактичних цілей колективної діяльності, а також методів і засобів їх досягнення, вимагає від експериментатора вміння враховувати особливості поточного моменту; виховна, індикатором якої є рівень розвитку та емоційне забарвлення розвитку, яка тісно пов'язана з орієнтацією студентів-майбутніх керівників на самовдосконалення індивідуальних професійно-особистісних характеристик. Сутність дисциплінарної функції визначається особливостями реалізації функції контролю по відношенню до навчання та поведінки студентів; функція психолого-педагогічної допомоги полягає в запобіганні та вмінні оперативно реагувати на конфліктні ситуації в студентському колективі, усувати стресові фактори, проблеми особистісного і професійного плану.

Ключові слова: принципи, функції, стиль управління, мистецько-педагогічний колектив, майбутні учителі музики.